

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET YAPISINA GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASININ ETKİLERİ

Prof.Dr. Ahmet AY^{1*}
Öğr. Gör. Gökhan AKAR^{2}**
Arş.Gör.Tuba AKAR^{3*}**

Özet

Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliğine dahil olması bu entegrasyonun etkileri üzerinde yoğunlaşmaya neden olmuştur. Türkiye ekonomisi açısından bu etkilerden en önemlisinin dış ticaret yapısı üzerinde olduğu söylenebilir. Hacim olarak genişleyen ve bileşim yönünden değişen dış ticaret, uyumlaştırılan teknik mevzuat, ticaret politikaları ve kurumsal yapılar Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ekonomik bütünleşmeye ivme kazandırmıştır. Türkiye ekonomisinde dışa açık, ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmesi ve 2001 yılında yaşanan krizle birlikte yurtiçindeki firmaların dış pazarlara açılma isteği ihracatı daha da önemli hale gelmiştir. Ancak ithalatın ihracata göre daha yüksek oranlarda artması, ithalata bağımlı bir ihracat yapısı ihracattan beklenen etkinin görülmesini engelleyebilir. İhracatın artmasındaki bir diğer faktör de dış ticarete öne çıkan sektörler ve temel pazar niteliğindeki ülkelerdir. Çünkü dış talepteki daralmalar ihracat gelirlerinde düşüşe ve istikrarsızlığa neden olabilecektir.

Bu çalışmanın amacı, Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra Türkiye'nin ihracat ve ithalat yapısındaki değişimi incelemektir. Elde edilen sonuçlar araştırmanın sonuç kısmında değerlendirilerek geleceğe yönelik bir politika önerilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Dış Ticaret, İhracat, İthalat

Jel kodu: F13, F17, F19

1 *Prof.Dr. ,Selçuk Üniversitesi , İ.İ.B.F İktisat Bölümü, ahmetay@selcuk.edu.tr

2 **Öğr.Gör. Selçuk Üniversitesi, Hadim Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret Bölümü, gakar@selcuk.edu.tr

3 ***Arş.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü, ttunen@kmu.edu.tr

THE EFFECTS OF CUSTOMS UNION AGREEMENT ON FOREIGN TRADE STRUCTURE OF TURKEY

Abstract

Incorporation of Turkey to Customs Union in 1996 caused to concentrate on the effects of this integration. From the point of Turkish economy, it can be said that the most important one of these affects is on the structure of foreign trade. Foreign trade that expands in volume and changes from the aspect of composition, harmonized technical

legislation, trade policies, and institutional structures brought acceleration in the economic integration between Turkey and European Union. In Turkish economy, the adoption of outward oriented and export - oriented growth model and, together with the crisis experienced in 2001, the desire of domestic firms to expand to the foreign markets made the export more important. However, the increase of import in higher rates, compared to export and an import oriented export structure may prevent to see the effect expected from the export. Another factor in the increase of export is the sectors becoming prominent in the foreign trade and countries in quality of the main market, because contractions in the foreign trade will be able to cause the fall in the export incomes.

The aim of this study is to examine the variation in the import and export structure of Turkey after Customs Unions Agreement. In the section of Conclusion of the study, evaluating the results obtained, a policy toward future will be suggested.

Keywords:

ForeignTrade, Export, Import

Jel Code: F13, F17,F19

Giriş

1996 yılında Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile yapılan bu anlaşma AB'ye ilk kez tam üye olmayan bir ülke ile yapılmıştır. Bölgesel ekonomik entegrasyon olarak kabul edilen Gümrük Birliği'nin en belirleyici özelliği üye ülkeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılarak, birlik dışında ülkelere ortak bir ticaret politikası uygulanmasıdır. Bunun yanı sıra fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları konusunda çeşitli anlaşmalar için AB'nin gerekçeleriyle de aynı doğrultuda olmak anlamındadır.

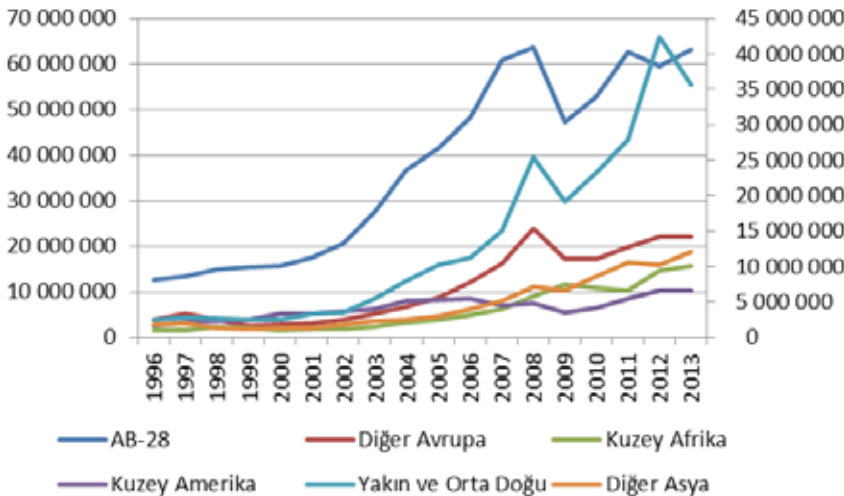
Gümrük Birliği anlaşması Türkiye'nin dış ticaret yapısını etkileyen en önemli unsurlardan birisi olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada Gümrük Birliği Anlaşmasından sonra Türkiye'nin ihracatında ve ithalatında ülke ve bölgesel olarak yaşanan değişim incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca dış ticarete gerçekleşen bu değişimin sektörel bazdaki durumu analiz edilerek Türkiye'nin dış ticaret yapısında farklılaşma analiz edilerek sonuç kısmında Türkiye'nin dış ticaret yapısıyla ilgili politika önerilmiştir.

1.1.İhracatın Bölgesel Ve Sektörel Yapısı

Türkiye'nin dış ticaretini ihracat açısından incelediğimizde ülke gruplarına göre Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin en önemli pazarı oluşturduğunu söyleyebiliriz. AB ülkelerinin 2008 yılında yaşanan küresel krizle beraber toplam ihracat içindeki payı düşse de en çok ihracat yapılan ülke grubu konumunu korumuştur. Şekil 1'de ülke gruplarına göre ihracat rakamları verilmiştir. AB-28 ülke grubu birincil veri, diğer ülke grupları ise ikincil verilerle ilişkilendirilmiştir.

Türkiye'nin AB ülkelerinden sonra bir diğer önemli pazarı Yakın ve Orta Doğu ülkeleridir. 2002 yılından sonra Türkiye'nin yeni pazarlar oluşturma eğimiyle birlikte bu ülke grubuna yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı artmıştır.

Şekil 1: Ülke Gruplarına göre İhracat 1000\$

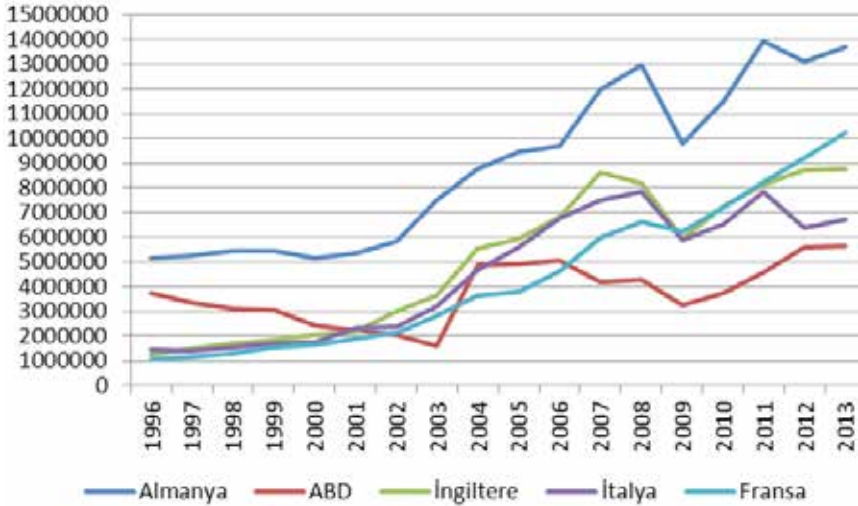
Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Kuzey Amerika ve Kuzey Afrika bölgelerine yapılan ihracatın payı temelde taşıma maliyetlerinin etkisiyle diğer bölgelere göre göreceli olarak daha düşük seviyelerde kalmıştır. Ancak Kuzey Afrika bölgesinin krizden daha az etkilendiği göz önüne alındığında son dönemde bu bölgenin yeni bir pazar olarak değerlendirmesiyle birlikte yapılan ihracatımızda bir artış olduğu gözlenmektedir. Diğer Asya ülkelerine yapılan ihracatın son yıllarda bir artış meydana gelse de yıllar itibariyle genelde düşük miktarlarda kalması bu bölgede ülkelerin emek yoğun ve tarımsal ürün üretmeleri Özellikle Rusya, Çin ve Hindistan gibi ülkelere karşı karşılaştırmalı üstünlük elde edilememiş olması neden olarak ifade edilebilir.

Yakın ve Orta Doğu ile Kuzey Afrika bölgelerine yapılan ihracat artışında bu bölgede inşaat yatırımlarının pozitif yönlü etkisinden söz edilebilir. Dubai'deki inşaat sektörünün öne çıkmasıyla birlikte 2008 yılı başta olmak üzere Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) 2009 yılında Mısır'a yapılan demir çelik ihracatı örnek olarak verebiliriz. Yakın ve Orta Doğu'ya 2013 yılında yapılan ihracatın azalmasında İran'a gerçekleştiren mücevher ihracatında meydana gelen azalmanın etken olduğunu ifade edebiliriz.

Şekil 1'i incelediğimizde küresel krizle birlikte AB'ye yapılan ihracatımızda bir azalmanın meydana geldiği söylenebilir. Ancak ihracatımızdaki hedef ülke pozisyonundaki ilk beş ülkeye baktığımızda AB ülkelerinin sahip oldukları pay itibariyle AB'nin hala en önemli pazarımız olma özelliğini ortaya koymaktadır. Şekil 2'yi incelediğimizde yıllar itibariyle Almanya'nın en çok ihracat yaptığımız ülke olarak ön plana çıktığını ifade edebiliriz. Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında çok uluslu firmaların menşesine göz önüne aldığımızda Almanya'nın ön plana çıkması ihracatımızda ilk beş ülke içerisinde Almanya'nın ilk sırada etkilendiğini söyleyebiliriz. İhracatı fasıllara göre değerlendirdiğimizde Almanya'ya gerçekleşen ihracatta motorlu kara taşıtları ve aksam parçalarının önemli paya sahip olması bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Şekil 2: İhracatta İlk 5 Ülke 1000\$

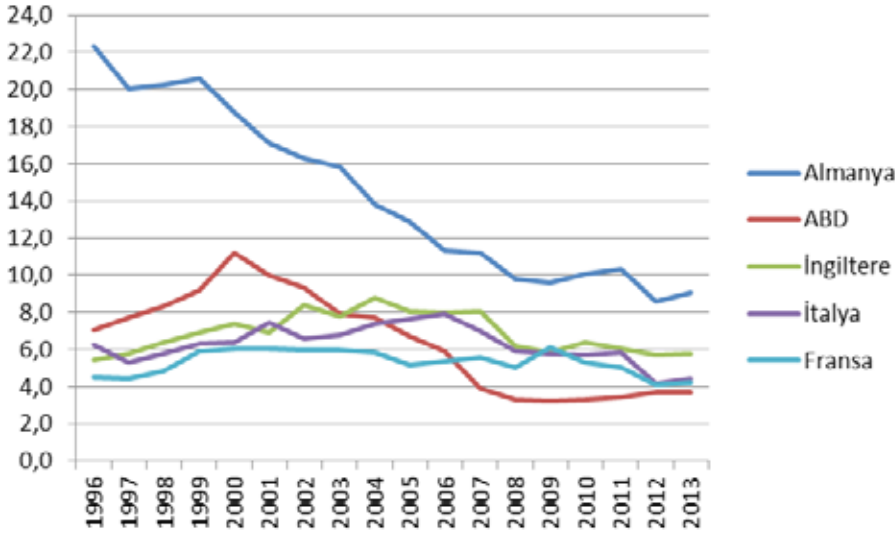

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir ortağı da İngiltere'dir. Şekil 2'yi incelediğimizde yıllar itibariyle ihracatımızdaki ikinci ülke konumundadır. Fransa'ya gerçekleşen ihracatımız ise son yıllarda artmış özellikle küresel kriz sonrası dönemde bir ivmenin yaşandığı bununla birlikte İngiltere'nin yerini aldığını söyleyebiliriz. İtalya ihracatımızda dördüncü sırada yer almaktadır. En çok otomotiv sektöründen ihracat yapıldığını varsayarsak 2009 yılından sonraki dönemde ihracatımız önceki yıllara göre yatay bir seyir izlemiştir. ABD en fazla ihracat yaptığımız beşinci ülke olarak dış ticarete önemli bir konuma sahiptir. ABD'ye ihracatımızın önemli bir kısmını tarımsal ürünler, işlenmiş gıda sanayi ve tekstil hazır giyim sektörleri oluşturmaktadır. Son yıllarda Çin ve Hindistan gibi ülkeler emek yoğun sektörlerde diğer ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlük elde ettiği ifade edilebilir. Bu durum Türkiye'nin son yıllarda AB başta olmak üzere ABD'deki pazar payında bir daralma yaşanmasına neden olarak gösterilebilir. Bununla birlikte ihracatın beklenen artışın yaşanmaması iki ülke arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasının olmamasına bağlanabilir.

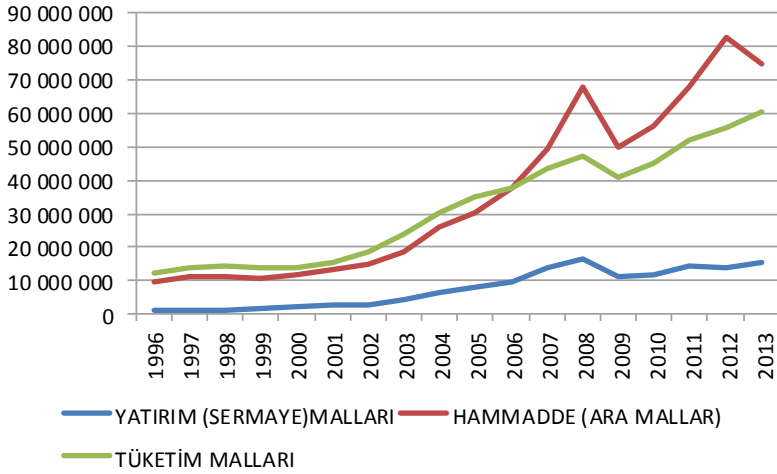
Şekil 3: İhracatta İlk 5 Ülkenin Toplam İhracat İçindeki Oranı %

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Türkiye'nin ihracatında önemli paya sahip ilk 5 ülkenin toplam ihracat içindeki oranı yıllar itibariyle azalan bir seyir izlemektedir. (Şekil 3) ABD başta olmak üzere 2000 li yılların başına kadar toplam ihracat içindeki payı ülkelerin pozitifken 2003 yılı itibariyle oranlarda bir azalma yaşanmıştır. Almanya'da bu azalan seyrin bütün yıllar için gözlemlendiği ifade edilebilir. AB VE ABD Ülkelerinin ihracatımız içindeki payının azalmasında Türkiye'nin alternatif yeni pazarlara yönelme isteği önemli bir etken olarak gösterilebilir. Bununla birlikte bazı hukuksal düzenlemelerin değişmesi de Pazar çeşitliliğimizi doğrudan etkilemektedir. Örneğin Irak'a yönelik olarak Birleşmiş Milletler tarafından 1991 yılından itibaren uygulanmakta olan ambargonun 2003 tarihinde kaldırılmasıyla yeni bir Pazar açılması önemli bir etken olduğu ifade edilebilir.

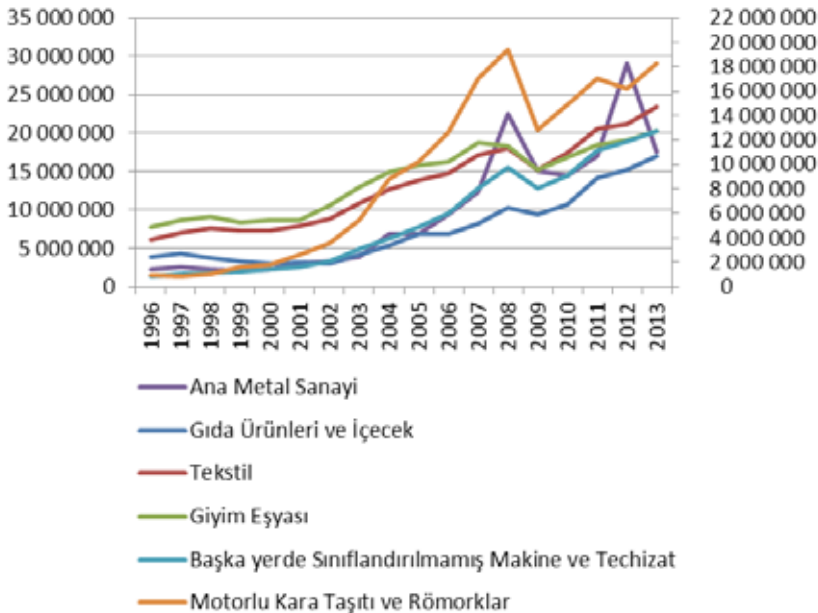
Şekil 4: Geniş Ekonomik Sınıflandırmaya göre İhracat 1000\$

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Geniş ekonomik sınıflandırmaya göre ihracatı incelediğimizde tüketim ve hammadde (ara mal) ihracatı ön plana çıkmaktadır. Yatırım malı ihracatında 2002 yılından başlayarak 2009 yılına kadar bir artış yaşansa da diğer mal çeşitliliğine göre bu oran göreceli olarak düşük seviyede kalmıştır. Bu nedenle yatırım mallarının yıllar itibariyle genellikle yatay bir seyir izlediği ifade edilebilir. Şekil 4'e baktığımızda 2000 yılından sonraki dönemde ara mal ihracatında bir artış gözlemlenmektedir. Tüketim malı ihracatında ise aynı hızlı ivmenin görülemediği ifade edilebilir. Bu çerçevede bakıldığında Türkiye'nin ihracatında yapısal bir dönüşüm yaşandığı ve daha çok sermaye yoğun sektörlerin ihracatımızın lokomotifi halinde olduğu söylenebilir.

Şekil 5: ISIC REV3 Alt Sektörlere Göre İhracat 1000\$

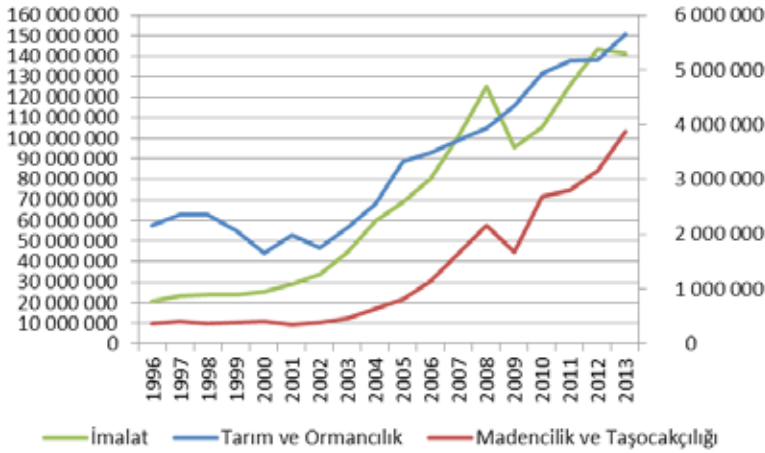

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Şekil 5'i incelediğimizde Türkiye'de ihracatın uluslararası sınıflandırmaya göre alt sektörler dağılımına ait verileri görmekteyiz. Ana metal sanayi sektörü birincil veri, diğer sektörler ise ikincil verilerle ilişkilendirilmiştir. Sektörde gerçekleşen ihracatta son yıllarda bir dalgalanma görülmektedir. Ana metal sanayi sektörü yıllar itibariyle ihracatta en fazla paya sahip birinci sektör konumundadır. Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektöründe ise 2001 yılının başından itibaren önemli bir artış ve ivme söz konusudur. Krizle birlikte bir düşüş meydana gelse de takip eden yıllar itibariyle eski seyrini korumaktadır. Bu durumla birlikte ihracatımızda önemli bir paya sahiptir. Tekstil ve Giyim eşyası sektöründeki ihracat aynı dönemlerde diğer sektörler göre göreceli olarak düşük kalmıştır. Bu sektörde uluslararası rekabetin artmasıyla beraber beklenen ihracat artışının gerçekleşmediği ifade edilebilir. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörüne baktığımızda yatay bir seyir izleyen ihracatta 2006 yılında bir sıçrama yaşanmıştır. Ancak bu durum takip eden yıllarda devam etmeyerek yavaş bir artış söz konusudur. Belirtilen sektörler içerisinde değerlendirecek olursak ihracatta en düşük pay gıda ve içecek sektörüne aittir. Bunun nedeni olarak tarımsal ürünlerin katma değerinin düşük olması gösterilebilir.

Şekil 6:Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına Göre İhracat ISIC REV3 1000\$

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

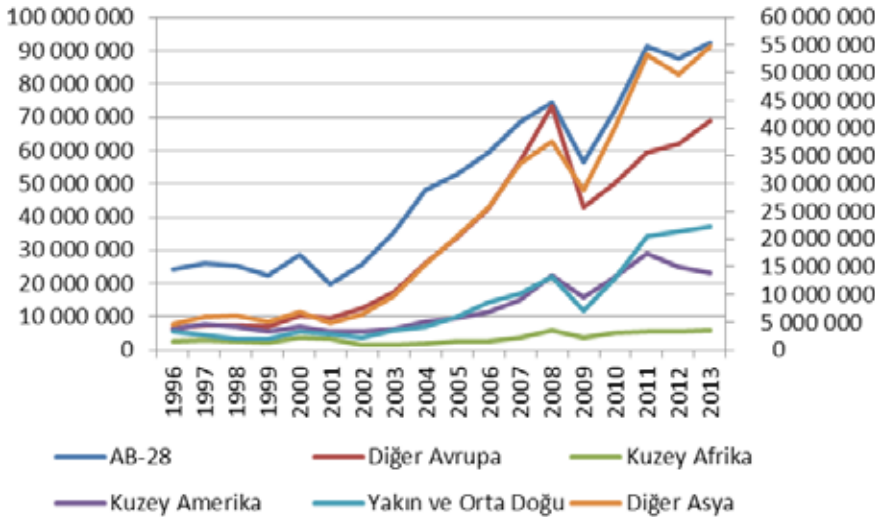
Şekil 6 incelendiğinde uluslararası standart sanayi sınıflandırmasına göre ihracat rakamları verilmiştir. Şekilde birincil veriler imalat sektörüne, ikincil veriler ise tarım ve ormancılık ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörüne aittir. İmalat sektörü ihracatımızda önemli bir yere sahiptir. Bu önemini ihracatımızın can damarı şeklinde de betimleyebiliriz. İhracatımızda izlediği pozitif yönlü grafik ve artan ivmesi ile birlikte diğer sektörler göre ikame edilemez bir konum elde ederek mutlak üstünlüğe sahip olmuştur. 2008 küresel kriz döneminden en fazla etkilenen sektör olduğu ifade edilebilir. Ancak bu durumu sonraki dönemlerde düzelterek eski konumunu yakalamıştır. İmalat sektöründen sonra en önemli ihracat sektörümüz tarım ve ormancılık sektörüdür. Türkiye'nin emek yoğun ve tarım ülkesi olmasına rağmen tarım sektöründe talebin ve katma değer sınırlı olması bu sektörde gerçekleşen ihracat rakamları imalat sektörüne göre daha düşük kalmasına yol açtığı ifade edilebilir. Tarım ve Ormancılık sektöründe gerçekleşen ihracat yıllar itibariyle düşük bir ivmede de olsa pozitif yönlü bir grafiğe sahip olduğu ifade edilebilir. 2008 yılında krizle

birlikte diğer sektörlerde gerçekleşen ihracatta bir düşüş yaşansa da tarım sektöründe bu düşüş gerçekleşmemiştir. Bu durumun nedeni olarak tarımsal ürünlerin talep esnekliğinin düşük olması gösterilebilir. Madencilik ve Taş ocakçılığı sektörü son olarak ihracatımızda yer almaktadır. Şekil 6 incelendiğinde imalat sektörüyle benzer bir grafik yapısı izlemesine rağmen gerçekleşen ihracat rakamı açısından oldukça düşük seviyede kalmıştır. Son yıllarda gerçekleşen ihracatta bir artış gözlemlense de bu oran diğer sektörlerin seviyesinden geride kalmıştır.

1.2. İthalatın Bölgesel ve Sektörel Yapısı

Türkiye'nin dış ticaretini ithalat açısından değerlendirdiğimizde ülke grubu olarak ilk sırada ihracatta olduğu gibi AB ülkelerinin en önemli payı teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Şekil 7'de ithalatta ülke gruplarına ait veriler bulunmaktadır. AB-28 ülke grubu birincil veri, diğer ülke grupları ise ikincil verilerle ilişkilendirilmiştir. AB ülkelerinin ihracatta ve ithalatta ilk sırada yer alması bu bölge için ihracat içindeki ithalat payının önemine dikkat çekmektedir. Türkiye'nin şekil 4'deki grafikte de belirtildiği gibi ihracatının önemli bir kısmını ara malların teşkil etmektedir. Bununla birlikte de ithalatta ara malların öne çıkması ithalata dayalı bir ihracatın gerçekleştiği ifade edilebilir. İthalat rakamlarında 2002 yılından başlayan artan bir grafik seyretmektedir. 2009 yılında küresel krizin etkisiyle bir düşüş meydana gelmiştir. Ancak bu durum kısa sürmüş artan ivmeyle ithalat artışı devam ederek AB ithalatımızda en önemli geleneksel Pazar olma özelliğini korumuştur.

Şekil 7: Ülke Gruplarına göre İthalat 1000\$

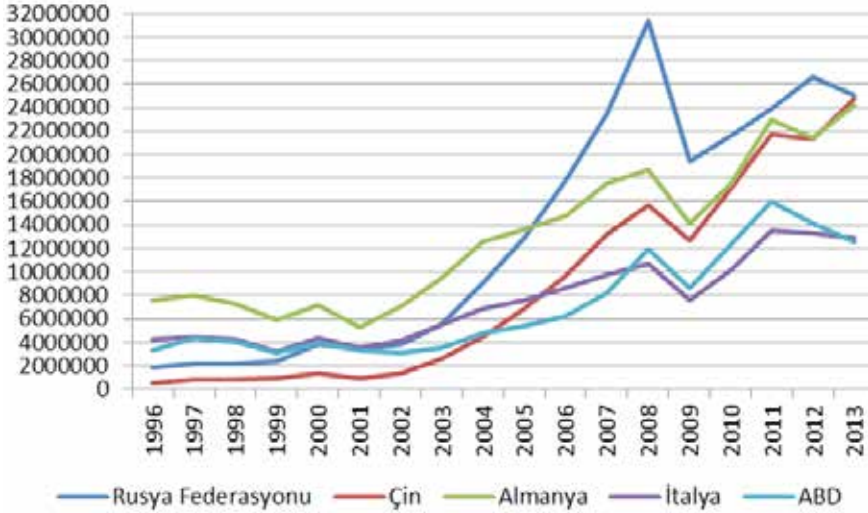
Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

İthalatımızda önemli bir pazarı da diğer Asya Ülkeleri oluşturmaktadır. AB ülke grubunun ithalat rakamlarına ulaşmasa da benzer bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. Özellikle 2009 yılından sonraki dönemde bir sıçrayış yaşandığını gözlemleyebiliriz. Diğer Avrupa ülkeleri üçüncü olarak ithalatımızda önemli bir paya sahiptir. 2001 yılından itibaren yıllar itibariyle

artan bir seyir izleyen bu yükseliş 2008 kriziyle birlikte son bulmuştur. Krizden sonraki dönemde bir toparlanma söz konusu olsa bile bu dönemde gerçekleşen ithalat düşük kalarak kriz öncesinde gerçekleşen 2008 ithalat rakamlarına dahi ulaşamamıştır. Diğer ülke grupları ithalatta daha düşük paylara sahip oldukları söylenebilir. Ancak Kuzey Amerika ve Yakın-Orta Doğu ülke gruplarından yapılan ithalatta bir artış olduğu ifade edilebilir.

Şekil 8: İthalatta İlk 5 Ülke 1000\$

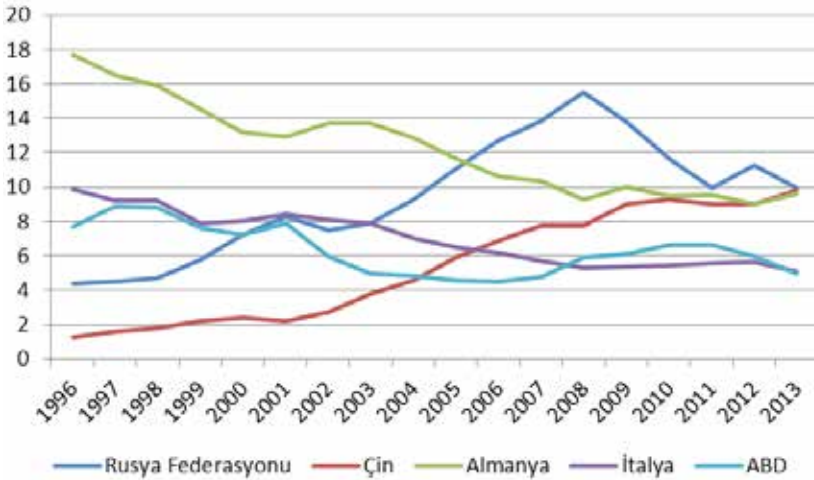

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Türkiye'nin ithalatında öne çıkan ülkeleri şekil 8'deki veriler yardımıyla incelediğimiz de Almanya'nın 1996 yılından başlayarak 2006 yılına kadar en fazla ithalat yapılan ülkedir. Ancak yıllar itibariyle Almanya'ya ait ithalat artış hızının düşük olması ve özellikle de son yıllarda enerji ithalatının artmasıyla beraber Rusya 2006 yılından sonraki dönemde ilk sırada yer almaktadır. Bu gelişmeyle birlikte Almanya 2006 yılından sonra ikinci ülke pozisyonuna gerilemiştir. Almanya ve Rusya'nın ithalattaki yıllara göre genel dağılımı için iki ülkenin birbirini ikame ettiği ifade edilebilir. Almanya'nın ihracatımızda lokomotif ülke konumunda bulunduğu şekil 2'de daha önce ifade edilmiştir. İthalatımızda da ilk sıralarda yer alması bu durum ile ilişkilendirilebilir. Bunun neticesinde ihracat içindeki ithalat oranı incelenebilir. İthalatımızda son yıllarda önemli bir paya sahip olan Çin üçüncü ülke konumundadır. 2003 yılına kadar ithalatımızda düşük bir paya sahip olarak yatay bir seyir izlemiştir. 2003 yılından itibaren artan bir seyir izleyerek yükselen bir grafiğe sahip olmuştur. Çin'den yapılan ithalatta 2009 yılında krizle birlikte bir düşüş yaşansa da sonraki yıllarda kaldığı yerden devam etmiştir. Bu ivmeyle birlikte 2013 yılında Almanya'nın önüne geçerek en fazla ithalat yapılan ikinci ülke olmuştur. Son yıllarda elde ettiği bu konumla birlikte ithalatımızdaki yeni bir Pazar olarak değerlendirilebilir. İtalya'dan yapılan ithalatta son yıllarda bir artış gözlemlense de genel itibariyle yatay bir seyir izlemiştir. 2007 yılından sonraki dönemde ABD yapılan ithalat İtalya'ya göre daha fazla olsa da yılların genelinde İtalya en fazla dördüncü ithalat yaptığımız ülke konumundadır. Ancak İtalya'nın küresel krizden sonraki bu durumunu göre ABD kıyasla daha fazla etkilendiği ifade edilebilir. ABD şekilde belirtilen ülkeler içinde son sırada yer almaktadır. Son yıllarda yakalamış olduğu pozitif ivme yetersiz kalmış diğer ülkelere göre

göreceli olarak daha az ithalat yapılmıştır. Şekil 8'yi incelediğimizde ülkelerden yapılan ithalatta 2003 yılı itibariyle artan seyir izleyen bir grafik gözlemlemekteyiz. Bunun nedeni olarak Türkiye'de 2003 yılında çıkartılan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Teşvik Kanunu'nun etkisi olduğu ifade edebiliriz. Bu yatırımla birlikte Türkiye'de Çok Uluslu Şirketlerin yatırımı artmış, artan yatırımlarla birlikte ithalat oranlarının arttığı söylenebilir.

Şekil 9: İthalatta İlk 5 Ülkenin Toplam İthalat İçindeki Oranı %

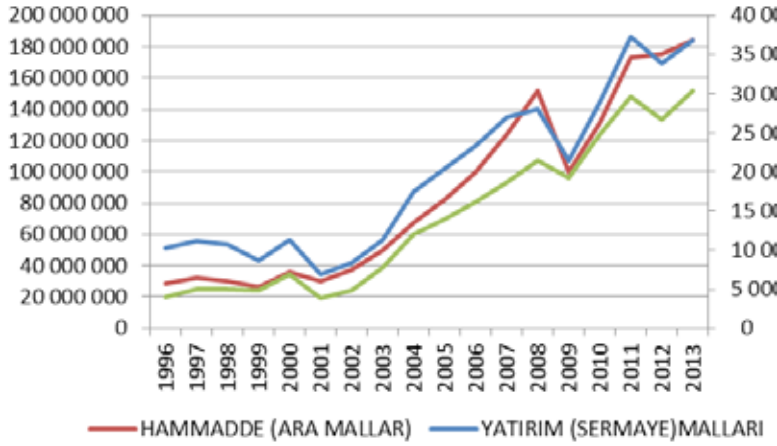

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Türkiye'nin ithalatında ilk beş sırada yer alan ülkelerin toplam ithalat içindeki oranlarına ait veriler şekil 9'da bulunmaktadır. Bu verileri incelediğimizde Almanya'nın toplam ithalatımız içindeki payının 2007 yılına kadar yıllar itibariyle azaldığını sonraki dönemde yatay bir seyir izlemiştir. Şekil 8'de Almanya'dan yapılan ithalattaki artış görülebilir. Ancak bu artış oranın düşük olması toplam ithalat içinde sahip olduğu payın aynı doğrultuda gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Almanya için gerçekleşen bu durum İtalya ve ABD'nin toplam ithalat içindeki oranlarına baktığımızda aynı şeyler bu iki ülke içinde geçerlidir. Ancak bu ülkelerin sahip olduğu oranların azalışı sert bir düşüş şeklinde değil, daha esnek gerçekleştiği ifade edilebilir. Şekil 9'u incelediğimizde Rusya'dan yapılan ithalatın toplam ithalatımız içindeki oranı 2003 yılına kadar yatay bir seyir izlese de takip eden yıllarda pozitif yönlü artan ivmesiyle ithalatımızda önemli bir paya sahip olmuştur. İncelenen yıllar bazında Rusya'nın ithalatta sahip olduğu pay açısından 2008 yılı zirve olarak kabul edilebilir. Bu yıldan sonraki dönemde oransal olarak yıllar itibariyle bir düşüş yaşansa da 2006 yılından son toplam ithalatımız içinde en fazla ithalat yapılan ülke konumu korumuştur. Çin'le ticaret ilişkimiz ağırlıklı olarak ithalat üzerine gerçekleşmektedir. 2003 yılından itibaren yapılan toplam ithalat içindeki oranın pozitif yönlü artan bir grafiğe sahip olan Çin, krizden sonraki dönemde ise bu ivme yerini yatay bir seyre bırakmıştır. Ancak bu durağanlığa rağmen ithalatımızda son dönemde göstermiş olduğu sıçrama ile birlikte önemli bir paya sahip olarak 2013 yılından Almanya'nın önüne geçerek en fazla ithalat yapılan ikinci ülke konumuna yükselmiştir. Bu durumla birlikte ithalatımızdaki ülkelerin sahip olduğu paylar açısından ABD ve AB ülkelerinin ithalat içindeki payı azalırken Çin ve Rusya'nın payının daha da arttığı bunun neticesinde ithalatımızda pazar farklılaşmasının söz konusu olduğu ifade edilebilir.

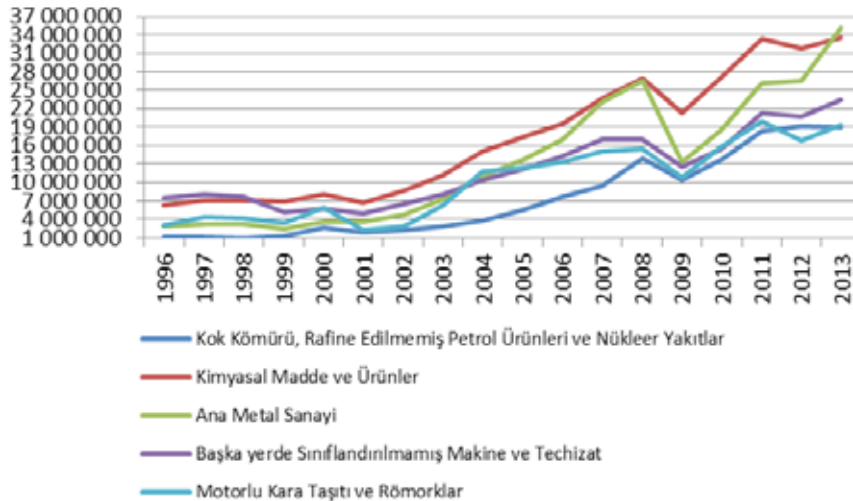
Şekil 10: Geniş Ekonomik Sınıflandırmaya Göre İthalat 1000\$

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Geniş ekonomik sınırlandırmaya göre ithalatımıza ait bölümlendirme şekil 10'da gösterilmiştir. Hammadde (ara mallar) birincil veriler, yatırım ve tüketim mallarını ikincil veriler yansıtmaktadır. Hammadde ithalatının ithalatımız içerisinde en önemli paya sahip olduğu ifade edilebilir. 2001 krizinde bir düşüş meydana gelse de takip eden yıllarda yükselen bir grafik izlemiştir. 2009 yılında küresel krizle birlikte bir düşüş yaşanarak 2006 seviyelerine gerilemiştir. Ancak 2012 yılında bir yavaşlama görülse de sonraki yıllarda artan ivmeyle pozitif yönlü grafiğini sürdürmüştür. Sermaye ve tüketim malı ithalatı grafiksel açıdan ara malı ithalatına paralellik gösterse de değer anlamında alternatif olmadıklarını ifade edebiliriz. Otomobil gibi ürünlerinde tüketim malı içerisinde yer almasına rağmen tüketim malı ithalatımız son sırada yer almaktadır. Genel olarak Türkiye'nin ithalat yapısını şekil 10'daki verilere göre değerlendirecek olursak daha ziyade ara mal ithalatının gerçekleştiğini ifade edebiliriz.

Şekil 11: ISIC REV3 Alt Sektörlere Göre İthalat 1000\$

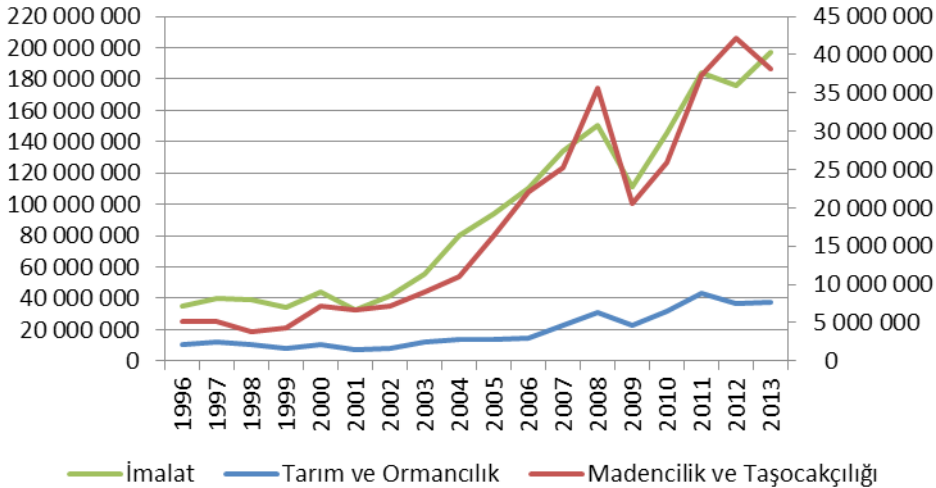

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Şekil 11'i incelediğimizde Türkiye'nin ithalatın uluslararası sınıflandırmaya göre alt sektörler dağılımına ait verileri yer almaktadır. Sektörlere ait verileri incelediğimizde 2003 yılına kadar yapılan ithalatların yatay, sonraki yıllarda da pozitif yönde artan bir seyir izledikleri ifade edilebilir. 2008 küresel krizle birlikte gerçekleşen ithalatlarda bir azalış meydana gelse de devam eden yıllarda pozitif yönlü bu çıkış devam etmektedir. Kimyasal madde ve ürünler 1999 yılından itibaren 2013 yılına kadar en fazla ithalatın gerçekleştiği sektör olmuştur. 2013 yılında en fazla ithalat yapılan ürün grubunun yer aldığı sektör ana metal sanayi olsa da kimyasal madde ve ürünler yıllar itibarıyla ithalatımızdaki en fazla paya sahip olan ülke konumundadır. Kimya sanayi, otomotiv, deri ürünleri, tekstil-giyim, cam ve kağıt gibi sektörler için üretim girdisi niteliği taşımaktadır. Ayrıca nihai ürün olarak tüketiciye ulaşım oranının düşük olması nedeniyle ara mal niteliği taşımaktadır. Sektörün belirtilen özellikleri kapsamında ithalatımızda sahip olduğu konum ilişkilendirilebilir.

Ana metal sanayi 2013 yılında en fazla ithalatın gerçekleştiği sektör olmasına karşın şekil 11'i yıl bazında genel olarak değerlendirdiğimizde ithalatımızdaki ikinci sektör konumundadır. 2008 küresel kriz döneminde ithalat azalması açısından diğer sektörler göre daha sert bir düşüş gerçekleşmiştir. Sonraki dönemde pozitif yönlü seyrini sürdürmeye devam etmiştir. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü ithalatımızda üçüncü sektör konumundadır. Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü ithalatımızda dördüncü sırada yer almaktadır. Bu iki sektörde yaşanan ithalat gelişimi 2000'li yılların başına kadar durağan olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılından sonraki dönemde artan bir ivmeyle birlikte kriz dönemi hariç ithalat artışı yaşanmıştır. Ana metal sektörüyle birlikte bu iki sektörümüz ihracatımızdaki ilk beş sektör içerisinde yer almasından dolayı ülke içerisinde sektörlerin yaratmış olduğu katma değer açısından ithalat rakamları bir kat daha önem arz etmektedir. Kok kömürü, rafine edilmemiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektöründe gerçekleşen ithalat ile belirtilen sektörler içerisinde son sırada yer almaktadır. İthalattaki gelişimi diğer sektörlerle paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Bununla birlikte 2013 yılında sektörler itibarıyla gerçekleşen ithalat içinde dördüncü sıraya yükselmiştir.

Şekil 12: Uluslararası standart sanayi sınıflamasına Göre İthalat ISIC REV3 1000\$

Kaynak: TÜİK, Verilerinden Derlenerek Hazırlanmıştır

Uluslararası standart sanayi sınıflamasına göre ithalat rakamlarına ait veriler şekil 12'de belirtilmiştir. Birincil veriler imalat sektörüne, ikincil veriler ise tarım ve ormancılık ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörüne aittir. İhracat açısından aynı sektörel sınıflamayı şekil 6'da incelediğimizde imalat sektörü diğer sektörlerle kıyaslanamayacak öneme sahip olduğu ifade edilmiştir. İthalat içinde imalat sektörünün ön planda olduğunu şekil 12'deki veriler doğrultusunda söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin dış ticaret hacmi açısından bakıldığında rakamsal olarak ithalatta ihracata göre daha yüksek pay teşkil ettiği gözlemlenebilir. İmalat sektörü ithalatımızda 1990'lı yılların son döneminde sektörde gerçekleşen ithalat yatay bir seyir izlerken 2001 krizi ile birlikte bir düşüş meydana gelmiştir. Takip eden yıllarda artan bir ivme yakalayıp 2008 küresel krizine kadar geçen dönemde yükselen bir grafiğe sahip olduğu bu durağanlığında krizden sonraki yıllarda izlenmesi nedeniyle 2009 yılında bir düşüş meydana gelmiştir. Krizden sonraki yıllarda ithalatta bir sıçrama yaparak yükselişi 2012 yılına kadar devam etmiş yaşanan durgunluk bir sonraki yıl yerini tekrar pozitif yönlü bir grafiğe bıraktığı ifade edilebilir.

Madencilik ve taş ocakçılığı sektörü ithalatımızda sahip olduğu pay açısından ikinci sırada yer almaktadır. 2000'li yılların başında artan bir grafik yakalayan sektör 2008 küresel krizle birlikte sert bir düşüş yaşadığı 2010 yılında tekrar eski konumunu yükselerek devam ettiği gözlemlenebilir. 2012 yılında meydana gelen durgunlukla birlikte gerçekleşen ithalattaki bu yükseliş yerini yatay bir grafiğe bıraktığı izlenebilir. Türkiye'nin tarım ülkesi olması ve tarım ve ormancılık sektöründeki ürünlerin katma değerinin düşük olması neticesinde diğer sektörlerle göre ithalatımızda en az paya sahip olarak son sırada yer almaktadır. Yıllar itibariyle genelde gerçekleşen ithalat yatay bir seyir izlediği 2006 yılından sonraki dönemde ithalatta bir artış olsa da diğer sektörle göre bu oran düşük seviye kalmıştır. 2008 küresel kriz döneminden etkilenmiş sonraki yıllarda 2012 yılına kadar ithalat artışı devam ettiği bununla birlikte yapılan ithalatın yatay bir grafiğe sahip olduğu ifade edilebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1996 yılında Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi sonucu Türkiye'nin dış ticaret yapısı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Türkiye'nin ihracatında en önemli Pazar payına sahip ülke grubu AB'dir. Özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru artan ivmeyle bu payı arttırdığı söylenebilir. 2003 yılından itibaren yükselen grafiğiyle dikkat çeken Yakın ve Orta Doğu ikinci önemli pazarımızı teşkil etmektedir.

Yıllar itibariyle Almanya'nın en çok ihracat yaptığımız ülke olarak ön plana çıktığını bununla birlikte ihracatımızdaki ilk beş ülke içerisindeki ülkelerin ABD haricindeki AB üyesi ülke konumundadırlar. Ancak son yıllarda bu ihracatta ilk beş ülkenin toplam ihracattaki payının azaldığı gözlemlenmektedir. Bu sonuca etki olarak Türkiye'nin yeni pazarlara yönelmek arzusu ve Irak, Mısır gibi ülkelerin ihracatta oynadıkları rol olarak gösterilebilir. Türkiye şekil 4'tede belirtildiği gibi ara mal ihracatı ön plandadır. Bununla birlikte son dönemde ihracattaki payı son dönemde daha önceki yıllara göre azalsa da ikinci sırada

yer almaktadır. Sektörel bazda ihracatımızı değerlendirecek olursak imalat sektörünün ön plana çıktığı Tarım ve Ormancılık, Madencilik ve Taşocakçılığı sektörlerinin daha geri planda kaldığı görülmektedir. Sektörleri alt sektör şeklinde sınıflandıracak olursak Ana metal sanayi ilk sırada yer almaktadır. Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü ise 2001 yılının başından itibaren artan ivmesiyle ikinci önemli paya sahip sektör konumundadır. Diğer öne çıkan sektörler ise Tekstil ve Giyim eşyası, Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ve Gıda ürünleri ve İçecek sektörüdür.

Türkiye’de ithalat yapısında baktığımızda yine AB’nin en önemli paya sahip olduğunu bununla birlikte Diğer Avrupa ve Diğer Asya ülke gruplarının ön plana çıktığı ifade edilebilir. İthalatta ilk beş ülke sıralamasında Almanya 2006 yılına kadar en fazla ithalat yapılan ilk ülke konumundayken son yıllardaki düşüşle birlikte bu konumuna Rusya’ya bırakarak ikinci ülke konumuna gerilemiştir. Almanya ile birlikte ihracatta ilk beş ülke içerisinde yer alan İtalya ve ABD ile birlikte Çin ithalattaki ilk beş ülkeyi oluşturmaktadır. İthalat içinde diğer ülkelerin payı azalırken Çin toplam ithalatın içindeki payı artan bir eğime sahip olduğu ifade edilebilir. İthalat içinde en büyük payın şekil 10’da belirtildiği gibi ara mal ithalatı olduğu belirtilebilir. Sektörel olarak ithalatta İmalat Sanayi ön plana çıkarken alt sektör bazında ise Kimyasal Madde ve Ürünler ilk sırada yer alırken Ana metal sanayi Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü, Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ve Kok kömürü, rafine edilmemiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sıralamayı oluşturan diğer sektörlerdir.

Sonuç olarak AB’nin Türkiye’nin ihracat ve ithalatında en önemli paya sahip ülke grubunu oluşturduğu ifade edilebilir. Bu durumun Türkiye’nin ihracat pazarının belirli ülkeler çerçevesinde yoğunlaşmasına neden olma durumu ortaya çıkabilir. Özellikle Ara malın ihracatımızda ve ithalatımızda ön plana çıkması Türkiye’nin ihracatı içindeki ithalat oranının önemine dikkat çekmektedir. Çünkü ihracat ve ithalatında ülke ve sektörel bazda önemli payını oluşturan sektörlerin ve ülkelerin aynı olması ifademizi destekler niteliktedir. Bu durum çerçevesinde bazı sektörlerde ihracatımızın yoğunlaştığı gözlemlenebilir. Türkiye’nin özellikle ihracatta son yıllarda belirlediği hedef ülke konumundaki ülkeleri çeşitlendirerek Pazar yoğunlaşmasını azaltması gereklidir. Bununla birlikte bu çeşitlenmenin ülke bazında kalmayarak sektörel olarak yapılması ve katma değeri yüksek ürünlerini ihracatını arttırıcı politikalar üretilmelidir. Bu durumun dış ticaret üzerinde beklenen olumlu etkilerin daha net görülmesine olanak sağlayacağı ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

- TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu),
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim tarihi: 02.12.2014
- WORLD BANK,<http://wits.worldbank.org/> Erişim tarihi: 20.12.2014
- <http://immib.org.tr/tr/birliklerimiz-istanbul-kimyevi-maddeler-ve-mamulleri-ihr-birligi-istanbul-kimyevi-maddeler-ve-mamulleri-ihr-birligi.html> Erişim tarihi: 10.11.2014
- TCMB(Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), <http://www.tcmb.gov.tr/> Erişim tarihi: 04.04.2015
- <http://www.tim.org.tr/tr/> Erişim tarihi: 04.04.2015
- http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliskiler/ulkeler/ulke-detay/Dominik%20Cum?_afLoop=629224864539942&_afWindowMode=0&_afWindowId=108ogbfkhf: Erişim tarihi: 17.03.2015

